

23/2014

Ihmettä katsomassa – etnografinen näyttely Guadalupen Neitsyt Mariasta

Johanna Harjunpää

Valokuvassa keski-ikäinen meksikolaismies katsoo suoraan kameraan vaikka auringonvalo häikäisee silmiä. Hänellä on päässään musta lippalakki ja päällä musta t-paita, jonka helman on tahrinut valkoinen maali. Katse on keskittynyt, leuassa tumma sänki ja kädessä punavartinen ruuvimeisseli, jota hän on varmasti hetkeä aikaisemmin käyttänyt. T-paidan etumuksessa on kuva Neitsyt Marian ilmestyksestä, Guadalupen Neitsyestä, Jeesuksen äidistä kädet liitettyinä rukoukseen. Kuvan mies on Filemon Perez, työmies, ja hänen paitansa selkämyksessä on Guadalupen Neitsyelle osoitettu rukous.

Helinä Rautavaaran museossa Espoon näyttelykeskus Weegeessä on 10.8.2014 saakka esillä etnografinen näyttely Meksikon kansallispyhimyksestä Guadalupen Neitsyt Mariasta. Akatemiattutkija Outi Fingerroos, valokuvaaja Matleena Jänis ja kuvataiteilija Minna Parkkinen matkustivat Meksikossa vuodenvaihteessa 2010–2011 keräten tarinoita Guadalupen Neitsyt -myytistä. Näistä tarinoista ja valokuvista on koottu näyttely, joka saa myytin heräämään henkiin myös espoolaisessa näyttelysalissa.

Guadalupen Neitsyt on Meksikon kuningatar, Reina de México. Auringon kehrässä seisovalla Neitsyellä on ollut Meksikon uuden ajan historiaa paljon tehtävää. Neitsyen ilmestyspaikka Tepeyac oli asteekkien äitijumalan Tonanzinin vanha palvontapaikka. Siksi Guadalupe-Tonanzinia pidetään myös meksikolaisena vapaustaistelijana. Uhmakas soturinainen seisoo usein samassa rintamassa itsenäisyystaistelijan Miguen Hidalgo, vallankumoustaistelijan Emiliano Zapatan ja taiteilijan Frida Kahlon kanssa. (Fingerroos 2014.)

Näyttely kertoo Meksikon esihistoriasta, valloituksesta ja katolisen kirkon roolista niissä sekä ihmisten elämissä. Guadalupen Neitsyt, *La Virgen de Guadalupe*, ei kuitenkaan ole roomalaiskatolisen kirkon virallinen äänitorvi, vaan seisoo kansan rinnalla.

Neitsyt Maria Latinalaisessa Amerikassa

Latinalaisessa Amerikassa oleskellessa on mahdotonta välttää tapaamista Neitsyt Marian kanssa. Tuttavallisesti *La Virgen*, Neitsyt, on läsnä kaikkialla: busseissa, kaupoissa, puistossa, t-paidoissa ja ravintoloissa. Taksissa ei tarvitse käyttää turvavyötä, olemmehan Neitsyen suojeluksessa. Ei ole tavatonta että kysymykseesi vastataan ”*Gracias a la Virgen!*” (suom. ”Kiitos neitsyen”) ja hänestä puhutaan hellään äänensävyyn käyttäen lempinimiä *La Virgenicita* (suom. pikku neitsyt) tai *La Lupita*, joka on Guadalupe -nimen loppuosasta diminutiivilla johdettu hellittelynimi. Nicaraguassa asuessani sain lahjaksi keltaisen muovimukin, joka juhlisti Neitsyt Marian perisynnittöntä sikiämistä (esp. La Concepción de Maria), joka on yksi katolisen kirkon neljästä Neitsyt Mariaa koskevasta dogmista. Muki oli peräisin joulukuun 8. päivä katolisessa kirkossa vietettävältä perisynnittömän sikiämisen juhlapäivältä, jolloin nicaragualaiset kiertävät kaduilla laulaen riemua Neitsyt Marian kunniaksi, kiittäen ja rukoillen häntä. Koteihin ja toimistoihin pystytetään juhlapäivän ajaksi alttareita Marian kunniaksi. Myös kaupunginosat (esp. barrio) saattavat perustaa omia yhteisalttareita ja joissakin kaupungeissa palkitaan parhaat alttarit. Vieraille annetaan pieniä herkkuja tai lahjoja, kuten saamani keltainen muovimuki, jota sittemmin käytin hammasharjan säilyttämiseen. (Concepcion de Virgen Maria -juhlapäivän vietosta katso esim. Mendoza 2005.)

Kuva 1. Guadalupen alttari, México. Kuva: Matleena Jänis.

Akatemiaprofessori Elina Vuola on tutkinut Neitsyt Mariasta kertovia myyttejä Latinalaisessa Amerikassa ja erityisesti Costa Ricassa. Vuolan mukaan Neitsyt Marian kunnioittaminen on kansanhurskauden piirre, joka on merkittävä erityisesti latinalaisamerikkalaisille naisille. Ei ole olemassa yhtä oikeaa Maria-kulttia, vaan ne ovat hyvin paikallisia ja monilla mailla, jopa kaupungeilla, on omat Maria-kulttinsa.

Usein katolisen kirkon virallinen kanta on näistä tulkinnoista hyvin kaukana. Latinalaisamerikkalaiset Maria-kultit eivät ole vain eurooppalaisten vastaavien kopioita vaan edustavat myös jotain alueelle omaperäistä, sillä monissa kuvissa ja veistoksissa Maria on tummaihoinen.

Marialla on monia, jopa vastakkaisia rooleja. Maria on ollut monissa Latinalaisen Amerikan maissa kansallisvaltioiden nationalistinen tai jopa sotilaallinen symboli, samoin itsenäisyssodista lähtien vallankumouksen symboli. Joissain konflikteissa Mariaan ovat vedonneet kaikki konfliktin osapuolet käyttäen häntä symbolina tarkoituksiin. Maria voi olla köyhien puolustaja, naisten suojelija ja auttaja, valloittaja, kenraali, vallankumouksellinen, ihmisoikeustaistelija. Erityisesti naisille Neitsyt Maria on helpommin lähestyttävä kuin hänen poikansa. (Vuola 2010.)

Guadalupen ihme

Legenda Guadalupen Neitsyestä syntyi hetkenä, jolloin asteekit olivat epätoivoisia ja kansanmurhan partaalla. Guadalupe varmisti että he selviävät. Guadalupe onkin kaikkien meksikolaisten myötätuntoinen äiti. (Fingerroos 2014.)

Guadalupen Neitsyt -myytti syntyi vanhan ja uuden maailman kohtaamisessa Amerikan valloituksen aikana. Valloituksen jälkeen alkuperäiskansat kärsivät kulkutaudeista, nälästä ja väkivaltaisuuksista. Guadalupen Neitsyt loi valloitetuihin kansoihin uskoa paremmasta huomisesta: Neitsyen ilmestys oli ihme. (Fingerroos 2014.)

Vuolan mukaan Guadalupen Neitsyessä on sekä eurooppalaisia että alkuperäiskulttuurin elementtejä ja piirteitä. Legenda Guadalupen Neitsyestä on meksikolainen apokalypsi eli ilmestyskertomus. Vuonna 1531, kymmenen vuotta sen jälkeen kun espanjalaiset konkistadorit olivat valloittaneet Meksikon, Neitsyt Maria ilmestyi Juan Diego -nimiselle köyhälle miehelle asteekkien neitsytäiti Tonantzin-jumalattaren pyhiinvaelluspaikalla. Tarinan mukaan Neitsyt Maria oli tummaihoinen ja puhui *nahuatl*ia, paikallista kieltä ja pyysi Juan Diegolta, että hänen kunniakseen rakennettaisiin kirkko. Köyhää asteekkimestä ei uskottu ennen kuin Neitsyt järjesti ihmeen: ruusut puhkesivat kukkimaan kuivassa maaperässä vaikka oli talvi. Juan Diego keräsi ruusut viittansa alle, ja avatessaan sen espanjalaisen piispan edessä ruusut olivat jääneet siihen kiinni ja niiden keskelle muodostui Guadalupen Neitsyen kuva. Vasta tämä ihme vakuutti espanjalaisen piispan ilmestyksen todellisuudesta. Myöhemmin ilmestyspaikalle rakennettiin kirkko, joka sijaitsee edelleen nykyisellä paikallaan Tepeyac-kukkulalla pääkaupunki Méxicossa. Kirkko on nykyään erittäin suosittu pyhiinvaelluskohde katolilaisille. (Fingerroos 2014; Vuola 2010.)

Kuvallisesti Guadalupen Neitsyt muistuttaa atsteekkien Tonantzin-jumalatarta. Guadalupen Neitsyt on myös tummaihoinen, toisin kuin eurooppalaisessa kuvastossa esiintyvä valkoinen Maria. Guadalupen Neitsyt puhui paikallisten kieltä, ei espanjaa, ja ilmestyi köyhälle alkuperäiskansan edustajalle eikä espanjalaiselle kirkonmiehelle. Guadalupen Neitsyt tasoitti valloituksen aiheuttamaa konfliktia ja otti alkuperäiskansat

omakseen. Guadalupesta tuli mestisaation, eurooppalaisen ja amerikkalaisen sekoittumisen symboli. (Vuola 2010, 112–113.)

Kuva 2. Uskonnollisina juhlapäyhinä Guadalupen ilmestymispaikalle rakennettu kirkko, *Basílica de Nuestra Señora de Guadalupe*, täyttyy tuhansista – parhaimmillaan miljoonista – pyhiinvaeltajista, kuvassa Viviana. Kuva: Matleena Jänis.

Neitsyt Maria -myytistä voi löytää viitteitä myös esikristillisiin jumalatar-hahmoihin, kuten Guadalupen Neitsyt ja atsteekkien Tonantzin-jumalattaren samankaltaisuus tietyiltä osin osoittaa. Jumalattaren palvontaa voi löytää lähes kaikista uskonnoista jossain muodossa, ja Maria on osa tätä jatkumoa. Uskomus neitseellisestä äitijumalattaresta on ollut olemassa jo kauan ennen Mariaa. (Vuola 2010, 81–85.)

Guadalupen ihme -näyttely jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa Jäniksen ottamat värikylläiset ja yksityiskohtia pulppuavat valokuvat vuorottelevat Fingerroosin keräämien tarinoiden kanssa. Valokuvat saavat Meksikon heräämään taas eloon mielessäni: melkein kuulen meksikonespanjan pehmeän puheensorinan, haistan pakokaasut ja tien vieressä kukkivan puun, tunnen auringon polttavan päälakea ja häikäisevän silmiä. Valokuvia katsoisi pidempäänkin ja tarinoita lukisi mielellään lisää. Valokuvien ihmiset arkisissa tilanteissa, Guadalupen Neitsyt rinnallaan,

kuvastavat juuri sitä millaisena uskonto tavallisten meksikolaisten elämässä näyttäytyy: osana jokapäiväistä arkea.

Näyttelyn toinen osa, Minna Parkkisen teokset, vievät katsojan aivan erilaisiin, lähes hartaisiin tunnelmiin. Värimaailma on seesteinen ja kuvat jättävät tilaa ajatuksille. Teokset toimivat vastapainona Jäniksen räiskyvän värisille valokuville. Parkkinen kirjoittaa näyttelytekstissä:

Teosteni tarkoituksena on etsiä Guadalupen Neitsyen pyhyiden tuntua sieltä, missä Neitsyt on läsnä ja aistittavissa. Lähtökohtanani on ollut löytää kontrastisia valo/varjo -kuvia ja hetkiä, joissa tilojen muodot ja tunnelma korostuvat. Ne ilmentävät surun ja ilon vaihtelevuutta, mutta myös pimeän ja valon yhteenkuuluvuutta. Nämä lähtökohdat toistuvat hartaiden guadalupaanojen arkisessa kerronnassa lähes poikkeuksetta. (Parkkinen 2014.)

En voinut kuitenkaan olla ajattelematta että kontrasti saattoi olla liiankin suuri: olisivatko hiljaiset teokset toimineen valokuvien lomassa paremmin? Kahden erillisen näyttelyn kokoaminen tuskin kuitenkaan olisi toiminut, vaikka ne ovatkin toisistaan melko erilliset.

Neitsyt Maria on Suomen luterilaisessa ilmapiirissä jäänyt vähemmälle huomiolle, vaikka karjalaisesta kansanuskosta löytyy runsaasti viitteitä Neitsyt Marian kunnioitukseen. Ortodoksisessa kansanperinteestä ja kansanhurskaudesta Suomessa ja lähialueilla löytyy yllättävän samansuuntaisia Neitsyt Maria -tulkintoja kuin Latalaisessa Amerikassa. Yhteistä niille on naisten elämänpäiriin ja kansanhurskauteen liittyminen. (Vuola 2010.) Guadalupen neitsyt -näyttely ei siis typisty meksikolaisen myytin esittelyyn, vaan kertoo jotain myös universaalista ihmisyydestä.

Guadalupen ihme -näyttely Helinä Rautavaaran museossa näyttelykeskus WeeGeessä 9.4.–10.8.2014.

Kirjoittaja on Jyväskylän yliopistosta valmistunut helsinkiläistynyt etnologi joka on asunut Meksikossa ja Nicaraguassa ja palaa aina takaisin Keski-Amerikkaan.

Viitteet

Fingerroos, Outi, Jänis, Matleena ja Parkkinen, Minna 2014: Guadalupen ihme 9.4.–10.8.2014 näyttely Helinä Rautavaaran museossa. Lainaukset ovat Outi Fingerroosin ja Minna Parkkisen laatimista näyttelyteksteistä.

Mendoza, Fransisco 2005: El Norte Tronó Celebrando a Maria. El Nuevo Diario, 9.12.2005. <http://impreso.elnuevodiario.com.ni/2005/12/09/departamentales/7599> [Haettu 5.5.2014.]

Vuola, Elina 2010: *Jumalainen nainen. Neitsyt Mariaa etsimässä*. Helsinki: Otava.